

Μάνος Σπυριδάκης
Ηλέκτρα Κουτσούκου
Αναστασία Μαρινοπούλου
(επιμέλεια)

Κοινωνία του κυβερνοχώρου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ

ΕΝΑ ΝΕΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΨΗΦΙΑΚΗ ΛΗΘΗ;
ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΤΗΝ ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΕΕ
GOOGLE V. AGENCIA ESPANOLA & GONZALEZ

Ξενοφών Παπαρρηγόπουλος

Μνήμη Στέφανου Κουτσούμπινα

Η ψηφιακή εποχή έχει δημιουργήσει μια πληθώρα νομικών ζητημάτων που άπτονται, ιδίως, της προστασίας της ιδιωτικής ζωής. Μέσω του διαδικτύου διακινείται πληθώρα προσωπικών δεδομένων που αναρτούν τα άτομα με δική τους πρωτοβουλία, άλλοι ιδιώτες ή δημόσιες αρχές και μέσα μαζικής ενημέρωσης και επικοινωνίας. Οι τεράστιες δυνατότητες ανέξοδης αποθήκευσης των δεδομένων αυτών και διατήρησής τους για αόριστο χρονικό διάστημα, σε συνδυασμό με τη δυνατότητα αναζήτησης και συσχετισμού αυτών από οποιονδήποτε χρήστη μέσω των μηχανών αναζήτησης, γεννούν καινοφανή προβλήματα για τον ερμηνευτή και εφαρμοστή του δικαίου. Δεν είναι πάντοτε προφανές αν τα καθιερωμένα νομικά εργαλεία μπορούν να επιλύσουν τα αναφυόμενα ζητήματα ή αν το νομικό οπλοστάσιο οφείλει να εξοπλισθεί με νέους μηχανισμούς. Το δίκαιο μπαίνει ολοένα και συχνότερα στον πειρασμό να δεχθεί την κατάγνωση νέων «δικαιωμάτων» σε απάντηση των αναφυομένων προκλήσεων.

Στο πνεύμα αυτό, μια πρόσφατη απόφαση του ΔΕΕ στην υπόθεση *Google Spain SL και Google Inc. κατά Agencia Espanola de Protección de Datos και κατά Mario Costeja González* (Απόφαση της 13/5/2014 στην Υπόθεση C-131/12), φαίνεται να διαβάζει, στις διατάξεις της νομοθεσίας για την προστασία των προσωπικών δεδομένων και στις διατάξεις του

Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (άρθρα 7 και 8) που κατοχυρώνουν το δικαίωμα στον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής και το δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ένα «δικαίωμα στη λήθη», δηλαδή ένα δικαίωμα του υποκειμένου να ζητεί τη διαγραφή προσωπικών δεδομένων του που κατέστησαν κατ' αρχάς νόμιμα διαθέσιμα στο διαδίκτυο χωρίς απαραίτητα να επικαλείται λόγους βλάβης, αλλ' απλώς επειδή επιθυμεί «να λησμονήθούν».

Η υπόθεση ήχθη ενώπιον του ΔΕΕ ύστερα από προδικαστικό ερώτημα που υπέβαλε το Ανώτερο Εθνικό Ισπανικό Δικαστήριο (Audiencia Nacional). Τα πραγματικά περιστατικά είχαν ως εξής: Κατά το έτος 1998, η καταλανική εφημερίδα *La Vanguardia* προέβη σε δύο δημοσιεύσεις (και αναρτήσεις στον ιστότοπό της) ανακοινώσεων που αφορούσαν την εκπλειστηρίαση ακινήτου του Ισπανού πολίτη Costeja Gonzalez για χρέη προς ασφαλιστικούς οργανισμούς. Τα χρέη του κ. Gonzalez ρυθμίστηκαν εν συνεχείᾳ και σε σύντομο χρονικό διάστημα. Εντούτοις, μέχρι και το έτος 2010, αν κανείς πραγματοποιούσε μια αναζήτηση στο διαδίκτυο μέσω της μηχανής αναζήτησης Google με το όνομα του κ. Gonzalez, παρεπέμπετο αμέσως στις επίμαχες αναρτήσεις της εφημερίδας *La Vanguardia*. Ο κ. Gonzalez προσέφυγε στην Ισπανική Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων και ζήτησε να διαγραφούν οι αναρτήσεις από την εφημερίδα, αλλά και να αφαιρεθούν οι σχετικές συνδέσεις από τα αποτελέσματα αναζήτησης της Google που αφορούσαν στο όνομά του. Η Ισπανική ΑΠΠΔ έκρινε ότι καθ' όσον εστρέφετο κατά της εφημερίδος, η προσφυγή του κ. Gonzalez δεν ήταν νόμιμη, αφού οι αρχικές αυτές ανακοινώσεις ήταν νόμιμες (μάλιστα επεβάλλοντο από τον νόμο και είχαν γίνει ύστερα από εντολή αρμοδίου δημοσίου οργάνου προκειμένου να δημοσιοποιηθεί ο επικείμενος πλειστηριασμός). Αντίθετα, η ΑΠΠΔ διέταξε την Google να αφαιρέσει τους σχετικούς συνδέσμους από την δική της μηχανή αναζήτησης. Η υπόθεση έφθασε στο Ισπανικό Ανώτερο Δικαστήριο ύστερα από προσφυγή της Google κατά της αποφάσεως της Αρχής ΠΠΔ.

Η υπόθεση έθετε διάφορα καινοφανή ζητήματα εξ επόψεως δικαίου προστασίας των προσωπικών δεδομένων, ζητήματα τόσον ουσιαστικά, όσο και δικονομικά.

Ο αιτών είχε στραφεί τόσο κατά της αμερικανικής Google Inc όσο και κατά της θυγατρικής της στην Ισπανία Google Spain SL, η οποία, όμως, δραστηριοποιείτο στενά στην αναζήτηση διαφημίσεων για λογαριασμό της Google Inc. Τα ζητήματα που ετίθεντο ήταν: (α) κατά πόσον, για τους σκοπούς του δικαίου της προστασίας προσωπικών δεδομένων, η Google

Inc μπορούσε να θεωρηθεί ότι είχε εγκατάσταση εντός της ΕΕ, και δη της Ισπανίας, ώστε να υπόκειται στις ρυθμίσεις της ευρωπαϊκής νομοθεσίας προστασίας των προσωπικών δεδομένων, ενώ η «εγκατάστασή» της περιοριζόταν στην, μέσω της θυγατρικής της Google Spain SL, αναζήτηση διαφημίσεων· (β) επί καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο αυτό ερώτημα, κατά πόσον η αυτόματη ευρετηρίαση και προσωρινή αποθήκευση προϋφιστάμενων δεδομένων μέσω μηχανών αναζήτησης συνιστά «επεξεργασία» κατά την έννοια της νομοθεσίας περί προστασίας των προσωπικών δεδομένων· (γ) κατά πόσον η Google ως φορέας εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης, έπρεπε να θεωρηθεί ως «υπεύθυνος επεξεργασίας» και φυσικά (δ) κατά πόσον και επί ποιάς βάσεως –εφόσον η απάντηση στα προηγούμενα ερωτήματα ήταν θετική– το υποκείμενο των δεδομένων είχε δικαίωμα να απαιτήσει από τον φορέα της μηχανής αναζήτησης να παύσει να παρέχει πρόσβαση στα επίμαχα προσωπικά δεδομένα, παρά το γεγονός ότι (i) τα δεδομένα αυτά ευρίσκοντο ανηρτημένα σε ιστοσελίδα και με ευθύνη τρίτου υπεύθυνου επεξεργασίας, (ii) ήταν αληθή, (iii) είχαν αναρτηθεί νομίμως στην ιστοσελίδα του τρίτου και (iv) η εμφάνιση των δεδομένων στον κατάλογο των αποτελεσμάτων της μηχανής αναζήτησης δεν προκαλούσε απαραιτήτως «βλάβη» στο υποκείμενο των δεδομένων.

Το ΔΕΕ, με αντίθετη εισήγηση του Γενικού Εισαγγελέα στα τελευταία δύο κρίσιμα ερωτήματα, αποφάσισε ότι:

«1) Το άρθρο 2, στοιχεία β' και δ', της οδηγίας 95/46/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 24ης Οκτωβρίου 1995, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών, έχει την έννοια ότι, αφενός, η δραστηριότητα μηχανής αναζήτησης, η οποία συνίσταται στον εντοπισμό πληροφοριών που δημοσιεύονται ή αναρτούν στο διαδίκτυο τρίτοι, στην αυτόματη ευρετηρίασή τους, στην προσωρινή αποθήκευσή τους και, τελικώς, στη διάθεσή τους στους χρήστες του διαδικτύου με ορισμένη σειρά προτίμησης, πρέπει να χαρακτηρίζεται ως «επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα» κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο β', όταν οι εν λόγω πληροφορίες περιλαμβάνονται δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, και, αφετέρου, ότι ο φορέας εκμετάλλευσης της μηχανής αναζήτησης πρέπει να θεωρείται ως «υπεύθυνος» της εν λόγω επεξεργασίας κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο δ'.

2) Το άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 95/46 έχει την έννοια ότι η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα πραγματοποιείται στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων εγκατάστασης που έχει ο υπεύθυνος της επεξεργασίας αυτής στο έδαφος κράτους μέλους, κατά την έννοια της

διάταξης αυτής, όταν ο φορέας εκμετάλλευσης της μηχανής αναζήτησης ιδρύει σε ορισμένο κράτος μέλος υποκατάστημα ή θυγατρική που έχει ως σκοπό την προώθηση και την πώληση του διαφημιστικού χώρου, ο οποίος διατίθεται στο πλαίσιο της μηχανής αναζήτησης και που ασκεί δραστηριότητα κατευθυνόμενη προς τους κατοίκους του εν λόγω κράτους μέλους.

3) Τα άρθρα 12, στοιχείο β', και 14, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α', της οδηγίας 95/46 έχουν την έννοια ότι, προκειμένου να προστατεύονται τα δικαιώματα που προβλέπονται οι διατάξεις αυτές και εφόσον πληρούνται πράγματι οι οριζόμενες από αυτές προϋποθέσεις, ο φορέας εκμετάλλευσης μηχανής αναζήτησης υποχρεούται να απαλείφει από τον κατάλογο αποτελεσμάτων, ο οποίος εμφανίζεται κατόπιν αναζήτησης που έχει διενεργηθεί με βάση το ονοματεπώνυμο ενός προσώπου, συνδέσμους προς δημοσιευμένες από τρίτους ιστοσελίδες που περιέχουν πληροφορίες σχετικές με το πρόσωπο αυτό, και στην περίπτωση κατά την οποία το ονοματεπώνυμο αυτό ή οι πληροφορίες αυτές δεν έχουν διαγραφεί προηγουμένως ή ταυτοχρόνως από τις ως άνω ιστοσελίδες, η υποχρέωση δε αυτή ισχύει ακόμη και όταν αυτή καθαυτή η δημοσίευση των επίμαχων πληροφοριών στις εν λόγω ιστοσελίδες είναι νόμιμη.

4) Τα άρθρα 12, στοιχείο β', και 14, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α', της οδηγίας 95/46 έχουν την έννοια ότι, στο πλαίσιο της εκτίμησης σχετικά με τη συνδρομή των προϋποθέσεων εφαρμογής των εν λόγω διατάξεων, πρέπει μεταξύ άλλων να εξετάζεται αν το υποκείμενο των δεδομένων έχει δικαιώματα να πάψει η σχετική με το πρόσωπό του πληροφορία να συνδέεται, επί του παρόντος, με το ονοματεπώνυμό του μέσω του καταλόγου αποτελεσμάτων, ο οποίος προκύπτει κατόπιν αναζήτησης που έχει διενεργηθεί με βάση το ονοματεπώνυμο αυτό, χωρίς πάντως η αναγνώριση του δικαιώματος αυτού να προϋποθέτει ότι η εμφάνιση της επίμαχης πληροφορίας στον κατάλογο αποτελεσμάτων προκαλεί βλάβη στο υποκείμενο των δεδομένων. Δεδομένου ότι το υποκείμενο των δεδομένων μπορεί, βάσει των θεμελιωδών δικαιωμάτων του κατά τα άρθρα 7 και 8 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, να ζητήσει να πάψει η επίμαχη πληροφορία να τίθεται στη διάθεση του ευρέος κοινού λόγω της εμφάνισής της στον προαναφερθέντα κατάλογο αποτελεσμάτων, τα δικαιώματα αυτά κατ' αρχήν υπερέχουν όχι μόνο του οικονομικού συμφέροντος του φορέα εκμετάλλευσης της μηχανής αναζήτησης, αλλά και του συμφέροντος του κοινού να αποκτήσει πρόσβαση στην πληροφορία αυτή στο πλαίσιο αναζήτησης με βάση το ονοματεπώνυμο του εν λόγω υποκειμένου. Εντούτοις, τούτο δεν ισχύει όταν, για ειδικούς λόγους, όπως ο ρόλος που διαδραματίζει το εν λόγω υποκειμένο στον δημόσιο βίο, προκύπτει ότι η επέμβαση στα θεμελιώδη δικαιώ-

ματα του υποκειμένου δικαιολογείται από το υπέρτερο συμφέρον του κοινού για πρόσβαση στην επίμαχη πληροφορία συνεπεία της εμφάνισής της στον προαναφερθέντα κατάλογο».

Σημειώνεται ότι στις προτάσεις του, ο Γενικός Εισαγγελέας Niilo Jaaskinen, εξέφρασε την άποψη ότι, αν και η ευρετηρίαση και προσωρινή αποθήκευση προσωπικών δεδομένων από μηχανές αναζήτησης συνιστά «επεξεργασία» υπό την έννοια του νόμου, εντούτοις,

«ο πάροχος υπηρεσίας μηχανής αναζήτησης στο διαδίκτυο δεν μπορεί να θεωρηθεί ως “υπεύθυνος της επεξεργασίας” δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο δ’, της οδηγίας 95/46, εξαιρουμένων των όσων περιέχονται στο ευρετήριο της μηχανής αναζήτησης που διαχειρίζεται, υπό τον όρο ότι ο πάροχος της υπηρεσίας δεν έχει προβεί στην ευρετηρίαση ή στην αποθήκευση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα αγνοώντας τις οδηγίες ή τα αιτήματα που του έχει απενθύνει ο εκδότης της ιστοσελίδας.»

και ότι

«3. Τα δικαιώματα στη διαγραφή και στο κλείδωμα των δεδομένων κατά το άρθρο 12, στοιχείο β’, και το δικαίωμα αντίταξης κατά το άρθρο 14, στοιχείο α’, της οδηγίας 95/46 δεν παρέχουν στο υποκειμένο των δεδομένων το δικαίωμα να απενθύνεται στον πάροχο υπηρεσίας μηχανής αναζήτησης προκειμένου να αποτρέψει την ευρετηρίαση πληροφοριών που έχουν δημοσιευτεί νομίμως σε ιστοσελίδες τρίτων και το αφορούν ατομικά, επικαλούμενο την επιθυμία του να μη δημοσιοποιηθούν οι πληροφορίες αυτές στους χρήστες του διαδικτύου, όταν εκτιμά ότι ενδέχεται να του προκαλέσουν ζημία ή όταν επιθυμεί να λησμονηθούν οι εν λόγω πληροφορίες.»

Η απόφαση του ΔΕΕ έχει τόχει ήδη ευρύτατης προσοχής, με ισχυρούς πολέμιους και διστακτικούς υποστηρικτές. Χαρακτηριστικά, η Επιτροπή Ευρωπαϊκών Υποθέσεων της Βουλής των Λόρδων, εκτιμώντας την εξέλιξη που προέκυψε εξ αιτίας της απόφασης, διατύπωσε την άποψη ότι το δικαίωμα στη λήθη ήταν ρανεφάρμοστο, παράλογο και εσφαλμένο κατ’ αρχήν» (Case comment 2014: 700).

Είναι πιθανότερο ότι η απόφαση θα επηρεάσει πολύ περισσότερο, κατά τις διατάξεις της που άπτονται της έννοιας της «εγκατάστασης» του υπεύθυνου επεξεργασίας και τις αναφερόμενες στην κατάγνωση της ιδιότητας «υπεύθυνου επεξεργασίας», τον φορέα μηχανών αναζήτησης. Οι πρακτικές συνέπειες αυτών των κρίσεων θα είναι ασφαλώς σημαντικές.

Ως προς την κατάγνωση ενός δικαιώματος στη λήθη, υπό τις ανωτέρω περιοριστικές συνθήκες, η εμβέλεια της αποφάσεως δεν μπορεί ακόμη να αξιολογηθεί, αν και, σύμφωνα με ορισμένα δημοσιεύματα, λίγες μόνο μέ-

ρες μετά την δημοσίευση της απόφασης, η εταιρεία Google είχε κιόλας δεχθεί πάνω από 1000 αιτήματα διαγραφής πληροφοριών από διάφορα υποκείμενα δεδομένων.

Γενικότερα, η απόφαση του ΔΕΕ θέτει προβλήματα πρακτικά, δογματικά και δικαιοπολιτικά:

Προβλήματα εφαρμογής

Πρώτον η απόφαση είναι αναμενόμενο (και φαίνεται πως ήδη συμβαίνει, όπως προαναφέρθηκε) να προκαλέσει μια πλημμυρίδα αιτήσεων διαγραφής προσωπικών δεδομένων από τους φορείς λειτουργίας μηχανών αναζήτησης. Το κόστος συμμόρφωσης θα είναι σημαντικό για τους φορείς αυτούς και εκφράζεται η ανησυχία ότι οι ολιγότερο οικονομικά εύρωστοι φορείς δεν θα καταφέρουν να ανταποκριθούν στο κόστος αυτό.

Παρατηρείται, επίσης, πως αν οι φορείς εκμετάλλευσης μηχανών αναζήτησης θεωρηθούν συλλήβδην ως «υπεύθυνοι επεξεργασίας» είναι βέβαιο πως –λόγω της φύσης της δραστηριότητάς τους– θα κινδυνεύουν να υποπίπουν σε αθρόες παραβιάσεις της νομοθεσίας περί προστασίας προσωπικών δεδομένων, κίνδυνο τον οποίο επεσήμαινε ήδη στην εισήγησή του ο Γενικός Εισαγγελέας N. Jaaskinen (πρβλ. Stokes S. 2014: 234).

Σε κάθε περίπτωση, προκειμένου να συμμορφωθούν με το διατακτικό της απόφασης του ΔΕΕ, οι φορείς εκμετάλλευσης μηχανών αναζήτησης θα πρέπει να εκπονήσουν κανόνες και πρακτικές συμμόρφωσης. Εντούτοις, παρατηρείται ήδη ότι η απόφαση δεν θέτει με σαφήνεια κριτήρια με βάση τα οποία θα μπορεί να σταθμισθεί με ασφάλεια κατά περίπτωση η εμβέλεια του «δικαιώματος στη λήθη» σε σχέση με το δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης και της πληροφόρησης (που κατοχυρώνει το άρθρο 11 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ) είτε το δικαίωμα στην επιχειρηματική ελευθερία (που κατοχυρώνει το άρθρο 16 του Χάρτη) (Koytrakos P. 2014: 294 και Stokes S. Stokes 2014: 233).

Περαιτέρω, έχει ήδη εκφραστεί ανησυχία ως προς το κατά πόσον το νέο «δικαίωμα στη λήθη» θα μπορούσε, ενδεχομένως, να εφαρμοσθεί διασταλτικά, δημιουργώντας προβλήματα, π.χ. στις ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης, στον βαθμό που οι ιστοσελίδες αυτές, πέραν των υπηρεσιών φιλοξενίας (hosting) του περιεχομένου που οικειοθελώς αναρτάται από τα υποκείμενα, προσφέρουν ενίστε και υπηρεσίες ευρετηρίασης (indexing) των δεδομένων αυτών (Hömle J., 2014: 212).

Δογματικά προβλήματα:

Το σημαντικότερο πρόβλημα που εντοπίζουν ήδη αρκετοί σχολιαστές της απόφασης, είναι ότι το ζήτημα το οποίο αντιμετωπίζεται στις περιπτώσεις τύπου Gonzalez θα μπορούσε να επιλυθεί εντός του πλαισίου των υφισταμένων διατάξεων περί προστασίας προσωπικών δεδομένων, χωρίς να απαιτείται η επινόηση ενός ακόμη ατομικού δικαιώματος (Stokes S., 2014: 233).

Πράγματι, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 6 της Οδηγίας 95/46 ΕΚ (και αντίστοιχα, του άρθρου 4 του ν. 2472/1997), η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων είναι νόμιμη μόνον εφόσον τα δεδομένα αυτά «είναι συναφή, πρόσφορα και όχι περισσότερα από όσα κάθε φορά απαιτείται εν όψει των σκοπών της επεξεργασίας», είναι «ακριβή και, εφόσον χρειάζεται, υποβάλλονται σε ενημέρωση». Πρέπει, εξάλλου, να «διατηρούνται σε μορφή που να επιτρέπει τον προσδιορισμό της ταυτότητας των υποκειμένων τους μόνο κατά τη διάρκεια της περιόδου που απαιτείται, κατά την κρίση της Αρχής, για την πραγματοποίηση των σκοπών της συλλογής τους και της επεξεργασίας τους».

Ταυτόχρονα, το υποκείμενο των δεδομένων έχει το δικαίωμα (σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 12 παρ. 2 (στ) ν. 2472/1997 που αποδίδουν τις διατάξεις του άρθρου 12(β) της Οδηγίας) να ζητήσει «κατά περίπτωση, τη διόρθωση, τη διαγραφή ή το κλείδωμα των δεδομένων, των οποίων η επεξεργασία δεν είναι σύμφωνη προς τις διατάξεις» του νόμου.

Με βάση τις παραπάνω διατάξεις, δεν είναι ευχερώς κατανοητό γιατί η Ισπανική Αρχή ΠΔ δεν θα μπορούσε να διατάξει την διαγραφή της αναρτήσεως από τον εκδότη του οικείου ιστοτόπου (δηλαδή της αρχικής αναρτήσεως στην εφημερίδα *La Vanguardia*), όπως εξάλλου υποστήριξαν τόσο η Αυστριακή όσο και η Ελληνική Κυβέρνηση που παρενέβησαν στην υπόθεση (βλ. Απόφαση, αριθ. 90), πράγμα που θα επέλυε αυτομάτως το πρόβλημα, ή γιατί, εν πάσῃ περιπτώσει, δεν θα μπορούσε να διαταχθεί η διαγραφή του σχετικού συνδέσμου από την μηχανή αναζήτησης της Google με βάση και πάλι τις ως άνω διατάξεις, χωρίς προσφυγή στην κατασκευή ενός νέου «δικαιώματος στη λήθη».

Εξάλλου, δογματικά προβλήματα είναι δυνατόν να προκύψουν αν ήθελε θεωρηθεί ότι το δικαίωμα στη λήθη τυγχάνει δικαίωμα απόλυτο, ασκούμενο erga omnes. Πράγματι, οι πληροφορίες που αναρτώνται στο διαδίκτυο γίνονται συχνά αντικείμενο αντιγραφής, αναπαραγωγής, αποθήκευσης είτε ευρετηρίασης από χιλιάδες χρήστες. Θα μπορούσαμε άραγε να θεωρήσουμε ότι το «δικαίωμα στη λήθη» «τριτενεργεί;

Αν κανείς έπαιρνε στα σοβαρά τον σκοπό της κατάγνωσης ενός τέτοιου «δικαιώματος», θα ήταν ενδεχομένως υποχρεωμένος να καταλήξει πως το υποκείμενο των δεδομένων θα έπρεπε να έχει το δικαίωμα να στραφεί και κατά τρίτων προκειμένου να επιτύχει την διαγραφή της κρίσιμης πληροφορίας που το αφορά και που επιθυμεί να «λησμονηθεί» (Gstrein O.J., 2015: 46). Μια τέτοια επέκταση της εμβέλειας του «δικαιώματος στη λήθη», θα προσέκρουε ασφαλώς σε πολλά δογματικά και δικονομικά εμπόδια.

Δικαιοπολιτικά προβλήματα

Ορισμένοι μελετητές επιμένουν, εντούτοις, ότι το «δικαίωμα στη λήθη» είναι ένα φιλοσοφικά και δικαιοπολιτικά χρήσιμο, αν όχι απαραίτητο, συμπλήρωμα της έννοιας της προσωπικότητας και απαραίτητο για την προστασία της.

Ο εμπνευστής της έννοιας του «δικαιώματος στη λήθη» Mayer-Schönberger, υποστηρίζει πως η πλημμυρίδα των προσωπικών δεδομένων που διατηρούνται επ' άπειρον, εγκλωβίζει το πρόσωπο στο παρελθόν του και απαγορεύει την μελλοντική ανέλιξη της προσωπικότητάς του κατά τρόπο και σε βαθμό που δεν συμβιβάζεται με την νεωτερική αντίληψη της ελευθερίας του προσώπου (Mayer-Schönberger, 2009). Όσοι υποστηρίζουν τη φιλοσοφική είτε δικαιοπολιτική αναγκαιότητα κατάγνωσης ενός «δικαιώματος στη λήθη» για παρόμοιους λόγους, παραδέχονται πως το υποκείμενο μπορεί ενδεχομένως να προστατευθεί ικανοποιητικά από την επεξεργασία των προσωπικών του δεδομένων μέσω του ισχύοντος οπλοστασίου των δικαιωμάτων που του παρέχει ο νόμος –όπως είναι π.χ. το δικαίωμα της διόρθωσης, της διαγραφής ή του «κλειδώματος» ακατάλληλων, υπερβολικών ή απαρχαιωμένων δεδομένων–, άλλ’ ότι πρέπει πάντως να υφίσταται ένα «δικαίωμα στη λήθη» ως *ultima ratio* για τη διαγραφή δεδομένων η διατήρηση των οποίων μπορεί να μη βλάπτει το υποκείμενο είτε να μην είναι παράνομη εν στενή εννοίᾳ, πλην όμως το ίδιο το υποκείμενο επιθυμεί να λησμονηθούν, να μη συνδέονται πλέον με την προσωπικότητά του όπως αυτή έχει εν τω μεταξύ διαμορφωθεί διά μέσου του χρόνου είτε όπως το ίδιο επιθυμεί να την ηνιοχήσει στο μέλλον (πρβλ. Gstrein O.J., 2015: 44).

Η άποψη αυτή φέρεται να θεμελιώνεται πάνω σε μια νεωτερική αντίληψη της προσωπικότητας που ανάγεται στις φιλοσοφίες της ύπαρξης (στον υπαρξισμό του Sartre π.χ.), δηλαδή στην σύλληψη του ανθρώπου ως υπάρξεως –ως μιας διαρκούς εκ-στατικής διαδικασίας ελεύθερου αυτοπροσ-

διορισμού μέσω επιλογών και πράξεων— και όχι ως ουσίας — δηλαδή ως προδιαγεγραμμένης εκδίπλωσης μιας προϋφιστάμενης και αναπόδραστης εντελέχειας.

Ότι το παρελθόν –το ηθικό, πρακτικό είτε κοινωνικό παρελθόν– δεν εγκλωβίζει τον άνθρωπο, ότι ο χαρακτήρας του ανθρώπου δεν είναι μοίρα αλλά δημιούργημα, είναι, πράγματι, μια αντίληψη που χαρακτηρίζει τον δυτικό πολιτισμό και της οποίας οι ρίζες πηγαίνουν πολύ πιο πίσω από τον σύγχρονο υπαρξισμό: στη Χριστιανική ρήξη με τον αρχαίο κόσμο. Στην έννοια της μετά-νοιας που διά της κενώσεως οδηγεί στην καίνωση του προσώπου. Και υπ’ αυτήν την έννοια το δικαίωμα στην προσωπικότητα ενέχει το δικαίωμα του ατόμου να διαπλάθει, να μεταβάλλει, να καινώνει την προσωπικότητά του.

Όμως, μου φαίνεται πως η διάσωση της νεώτερης αυτής αντιλήψεως περί προσώπου και προσωπικότητας δεν συνεφέλκει απαραίτητα κάποιο «δικαίωμα στη λήθη». Ο εκστατικός χαρακτήρας του προσώπου δεν οικοδομείται πάνω στη λήθη του παρελθόντος, αλλά πάνω στη μεταστοιχείωσή του. Αν υπάρχει ένα «δικαίωμα»· είναι το δικαίωμα να μην καθορίζει το παρελθόν μας το μέλλον μας. Όχι να λησμονείται το παρελθόν². Μπορούμε να απορρίπτουμε την ιστορία μας, μπορούμε να μετα-νοούμε, αλλά δεν μπορούμε να την διαγράφουμε. Εξ άλλου και για τους υπαρξιστές, όπως ο Sartre, ο άνθρωπος δεν είναι, εν τέλει, παρά το σύνολο των πράξεών του, αυτό που γίνεται εντός της διαδρομής του βίου του³.

2. Υπ’ αυτήν την έννοια θα μπορούσε, νομίζω, να ευσταθήσει ένα «δικαίωμα στη λήθη» όπως το εννοεί ο F. Pizzetti, ως δικαίωμα να μην καθίσταται κανείς υπεύθυνος για συμπεριφορές του μετά την πάροδο ορισμένου χρόνου και πέραν ορισμένου πλαισίου σχέσεων που αυτές οι συμπεριφορές αφορούν (“not to be accountable for one’s conduct after a certain amount of time and beyond a given framework of relationships” (Pizzetti F. 2009, παραπεμπόμενο Mitrou L. & Karyda M, 2013: υποσημ. 16 στη σελ. 131).

3. Έτσι π.χ. γράφει ο Sartre (Sartre J.P. 1943: 553): “Nous avons un passé. Sans doute avons-nous pu établir que ce passé ne déterminait pas nos actes comme le phénomène antérieur détermine le phénomène consequent... Il n’en demeure pas moins que la liberté qui s’échappe vers le futur ne saurait se donner de passé au gré de ses caprices... Ella a à être son passé et ce passé est irrémédiable.. S’ il ne détermine pas nos actions, au moins est-il tel que nous ne pouvons prendre de décision nouvelle sinon à partir de lui. [...] toute action destinée à m’ arracher à mon passé doit d’abord être conçue à partir de ce passé-là... nos actes, dit le proverbe, nous suivent. Le passé est présent et se fond insensiblement dans le présent... Ainsi l’importance du passé ne saurait être exagérée, puisque pour moi ‘Wessen ist was gewesen ist’...”

Οι πρόσφατες εξελίξεις

Η επίμαχη απόφαση του ΔΕΕ εξεδόθη ενώ ήδη είχε αρχίσει η συζήτηση γύρω από την ανάγκη ενός νέου ενωσιακού νομοθετήματος που θα επικαιροποιούσε την Οδηγία 95/46/EK για την προστασία των προσωπικών δεδομένων εντός της ΕΕ⁴.

Ήδη, στις 27/4/2016, τέθηκε σε ισχύ ο Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου «για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας ε 95/46/EK» (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία των Δεδομένων). Σύμφωνα με το ακροτελεύτιο άρθρο 99 του Κανονισμού αυτού, οι διατάξεις του θα τεθούν σε εφαρμογή από τις 25 Μαΐου 2018.

Ποια θέση έλαβε ο νέος Κανονισμός επί του «δικαιώματος στη λήθη»; Είναι κατ' αρχάς ενδιαφέρον να παρατηρήσει κανείς συναφώς, ότι και η επίμαχη απόφαση του ΔΕΕ αποφεύγει να κάνει λόγο στο διατακτικό της expressis verbis για ένα «δικαιώμα στη λήθη».

Ο νέος Κανονισμός, στο άρθρο 17 αυτού, θέτει το δικαιώμα στη λήθη ικυριολεκτικώς εντός παρενθέσεως. Έτσι, το άρθρο 17 φέρει τον τίτλο: «Δικαιώμα διαγραφής («δικαιώμα στη λήθη»)».

Σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου 17 του νέου Κανονισμού

«Το υποκείμενο των δεδομένων έχει το δικαίωμα να ζητήσει από τον υπεύθυνο επεξεργασίας τη διαγραφή δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση και ο υπεύθυνος επεξεργασίας υποχρεούται να διαγράψει δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση, εάν ισχύει ένας από τους ακόλουθους λόγους:

α) τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα δεν είναι πλέον απαραίτητα σε σχέση με τους σκοπούς για τους οποίους συλλέχθηκαν ή υποβλήθηκαν κατ' άλλο τρόπο σε επεξεργασία.

[...].

Εξάλλου, σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 17 του νέου Κανονισμού, «Όταν ο υπεύθυνος επεξεργασίας έχει δημοσιοποιήσει τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα και υποχρεούται σύμφωνα με την παράγραφο 1 να

4. Όπως ορθώς παρατηρήθηκε, η απόφαση του ΔΕΚ δεν θα μπορούσε πάντως να θεωρηθεί ότι αναγνώριζε ένα εκτενές δικαίωμα στην ψηφιακή λήθη, καθώς αφορούσε στενά «την αναζήτηση πληροφοριών δημοσιευμένων σε ιστοσελίδες, που γίνεται με βάση το όνομα ενός προσώπου και ως αποδέκτες έχει τις μηχανές αναζήτησης, όχι δε τους πάροχους περιεχομένου...» βλ. Ιωάννης Δ. Ιγγλεζάκης, 2015: 838.

διαγράψει τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, ο υπεύθυνος επεξεργασίας, λαμβάνοντας υπόψη τη διαθέσιμη τεχνολογία και το κόστος εφαρμογής, λαμβάνει εύλογα μέτρα, συμπεριλαμβανομένων των τεχνικών μέτρων, για να ενημερώσει τους υπεύθυνους επεξεργασίας που επεξεργάζονται τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, ότι το υποκείμενο των δεδομένων ζήτησε τη διαγραφή από αυτούς τους υπεύθυνους επεξεργασίας τυχόν συνδέσμων με τα δεδομένα αυτά ή αντιγράφων ή αναπαραγωγών των εν λόγω δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.»

Από τις παραπάνω διατάξεις δεν φαίνεται να προκύπτει η θέσπιση κάποιου κατά περιεχόμενο νέου «δικαιώματος», αφού το δικαίωμα διαγραφής κατοχυρωνόταν ήδη από το υφιστάμενο νομικό καθεστώς, ενώ οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες το υποκείμενο των δεδομένων μπορούσε να ζητήσει την διαγραφή ή τη διόρθωση των δεδομένων του προσιδίαζαν ήδη στις προϋποθέσεις ενός «δικαιώματος στη λήθη»: τα δεδομένα όφειλαν –θυμίζουμε– σε κάθε περίπτωση να μη διατηρούνται περισσότερο από όσο απαιτείται για την πραγματοποίηση των σκοπών της συλλογής τους και της επεξεργασίας τους (άρθρ. 6 Οδηγίας 95/46 ΕΚ).

Περισσότερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 17 του νέου Κανονισμού, αφού αυτή προσδιορίζει πλέον τις υποχρεώσεις των υπεύθυνων επεξεργασίας ως προς άλλους υπεύθυνους επεξεργασίας προς τους οποίους έχουν «δημοσιοποιήσει» τα προσωπικά δεδομένα που επεξεργάστηκαν ή συνέλεξαν αρχικά. Και εδώ ο Ευρωπαϊκός νομοθέτης φαίνεται να ακολούθησε, πάντως, μιαν ήπια και συμβιβαστική λύση, σε αντίθεση με τις φωνές εκείνες που συνηγορούσαν υπέρ της κατοχύρωσης ενός ισχυρού δικαιώματος ψηφιακής λήθης, το οποίο θα υποχρέωνε τις μηχανές αναζήτησης να εγκαθιστούν π.χ. μηχανισμούς αυτόματης διαγραφής δεδομένων μετά την πάροδο ορισμένου χρόνου αποθήκευσης. Επίσης, η υποχρέωση των μηχανών αναζήτησης να ενημερώσουν τρίτους υπεύθυνους επεξεργασίας να διαγράψουν τα δεδομένα που το υποκείμενο ζήτησε να «λησμονηθούν» διατυπώνεται ως μια «best efforts» υποχρέωση, διευκολύνοντας έτσι τη νομική θέση των μηχανών αναζήτησης σε περίπτωση αστοχιών (πρβλ. Mitrou L. & Karyda M. 2013: 135 επ.).

Αντί επιλόγου

Οι σκέψεις που προηγήθηκαν επιχείρησαν να προβληματίσουν ως προς τη δυνατότητα θεμελίωσης ενός ακόμη «δικαιώματος» στην ψηφιακή λήθη πάνω στη βάση μιας εσφαλμένης, κατά τη γνώμη του γράφοντος, αντίληψης περί προσώπου.

Στον πυρήνα της διαμάχης περί λήθης και μνήμης ευρίσκεται, εντούτοις, ένα πραγματικά θεμελιώδες και ατέρμονα διαπορούμενο ζήτημα της έννομης τάξης: το ζήτημα των ορίων μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού.

Όπως γλαφυρά παρατηρεί ο Σ. Τάσσης, μοιάζει να έχουμε επιστρέψει σε ένα νέου τύπου «κοινοβιακό μερισμό της ιδιωτικής ζωής μας» (Τάσσης, 2016: 332). Χωρίς να διαθέτουμε τη νομιμοποίηση προ-νεωτερικών κοινωνιών να ρυθμίζουμε την ιδιωτική ζωή των ατόμων, διαθέτουμε την τεχνική δυνατότητα να την επιτηρούμε. Και η δυνατότητα αυτή κινδυνεύει να οδηγήσει, όπως διέβλεπε ήδη ο M. Foucault, σε μια νέου είδους πειθάρχηση της κοινωνίας, η οποία οφείλει να μας προβληματίσει.

Οι ρυθμίσεις του νέου Κανονισμού μοιάζουν να αποτελούν ένα προσεκτικό βήμα προς την κατεύθυνση της στάθμισης των ορίων δημόσιου και ιδιωτικού, εν όψει των ταχύτατων τεχνολογικών εξελίξεων της σύγχρονης εποχής. Χωρίς να σπεύδουν να προσθέσουν ένα ακόμη δικαίωμα στην πλημμυρίδα των δικαιωμάτων, ενισχύουν τις υφιστάμενες δυνατότητες του υποκειμένου να χειρισθεί τα ψηφιακά ίχνη του και υποχρεώνουν τους υπεύθυνους επεξεργασίας και τις μηχανές αναζήτησης να ενεργούν με μεγαλύτερη περίσκεψη στη διαχείριση των προσωπικών δεδομένων που επεξεργάζονται.

Βιβλιογραφία

- Case comment, (2014), *Public Law*, Οκτώβριος: 700.
- Gstrein J. O. (2015), “The cascade of decaying information: putting the ‘right to be forgotten’ in perspective”, *Computer & Telecommunications L. Rev.* 21(2): 32 επ.
- Hömle J. (2014), “Google’s algorithms, search results and relevance under data protection law – whose data quality?” in *Entertainment L. Rev.* 25(6), σελ. 212.
- Koutrakos P. (2014), “To strive, to seek, to Google, to forget”, *European L. Rev.* 39(3): 293-294.

- Mayer-Schönberger V. (2009), *Delete: The Virtue of Forgetting in the Digital Age*, Princeton N.J. : Princeton U. Press.
- Mitrou L. & Karyda M. (2013), “EU’s Data Protection Reform and the right to be forgotten – A legal response to a technological challenge?” in: *Privacy and Surveillance – current aspects and future perspectives* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη), σελ. 125 επ.,
- Pizzetti F. (2009), “Is there a ‘Fundamental Right to Forget’?”
- Sartre J.P. 1943, *L’être et le néant*, Paris: Gallimard.
- Stokes S. (2014), “A decision to quickly forget: Google Spain and Google on the right to be forgotten”, *Entertainment L. Rev.* 25(7), σελ. 234 επ.
- Ιγγλεζάκης Ι.Δ. (2015), «Το δικαίωμα στην ψηφιακή λήθη και οι μηχανές αναζήτησης στο Διαδίκτυο» *ΔτΑΝ* 66/2015, σελ. 827 επ..
- Τάσσης Σ. (2016) «Τεχνολογία και Ιδιωτικότητα» στο: Λ. Κοτσαλής (εκδ.), *Προσωπικά Δεδομένα – Ανάλυση-Σχόλια-Εφαρμογή* (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη), σελ. 327 επ.